

CSOÓRI SÁNDOR

Nagy László földi vonulása

Láttam, mert láthattam költőket tündökölni és meghanyatlani. Láttam őket világlapok első oldalán, filmen, találkozókön s láttam őket ronccstelepek orfeuszaként elsodródni. Némelyikük, mint később kiderült, attól volt nagy, sikeres és hódoltató, hogy a hazája is nagy volt. Hosszúak és izgalmasak voltak országának az útjai, bejárhatatlanok a városai, a folyói, s a vörösréz tornyok fölé óceáni hab röpült. Egyszóval már a kellékek is a nagyarányúság látszatát keltették.

És közben láttam, mert láthattam Nagy László földi vonulását. Lenyűgöző háttér nélkül és kellékek nélkül. Egyik kötől a másikig, a mécslángtól a tulipánig, a tulipántól a Saturnus-tüzekig és tovább. Hol közelebbről, hol távolabbról azt az utat, amelyen a gyerekhangra és a suhanchangra írt mondókáktól eljutott a világot magukba fogadó és átrendező mítoszi, nagy versekig: A Zöld Angyalig, a Menyegzőig.

Az utolsó öt évtizedben alig volt költőnk — Babbitstól Kosztolányin, Radnótin, Szabó Lőrincen át Illyésig, akit ne a klasszikusság: a görögség vagy a latinság európai szikrázású szelleme mozgósított volna. Az előírt, a követendő, a sóvárgásra méltó eszményeké. Nagy László azonban már az első körbepillantás után más istenpatkok szikrázására figyel. Lorca-szerű verseket ír, amikor még nem is hallhatott Lorcáról. Pontosabban: ugyanazokra a verőerekre tapasztja fülét ösztönösen, amelyekre a maga korában Lorca és néhány versében József Attila is odahajolt.

A népköltészet, illetve az európaiat megelőző ősbibb költészet vérsuhogására gondolok.

De az a gyanúm, hogy még ez is túlon túl tanáros közelítés. Mert ha valaki egyszer félredobva az akadémikusok nagyító lencséjét, azt kezdené kutatni: mi a Nagy László-i tudás alapja, rögtön észre kellene vennie, hogy nem is a népköltészet, mint ahogy sokan vallják, hanem az, ami magát az ösköltészetet és a népköltészetet is szülte, táplálta, fönntartotta. A közvetítő közeg helyett a dolgok eredete. S be kellene látnia, hogy Nagy László versei azt tudják, amit a forró szél imádatában, egymáshoz kapcsolt szeretők tudnak, amit a fák sebei, a hasba rúgott parasztházak, a magasból lebukó mennykövek Dugovics Tituszai, amit a kiszúrt szemű és búcsúzó lovacsák tudnak. Mondjunk még ennél is nyilvánvalóbbat: a méhzügás megtanulhatatlan, de Nagy László verse ezt is tudja. Mert elmennek érte a csodák, mert ballagásához odaszegődnek.

Volt életének egyetlen pillanata, mikor engedve a csábításnak, ő vonatozott utánuk. Csattogva Ady nyomán a „szerelmes Városig”. S ekkor a csodák vissza-

felé kezdtek megtörténni vele. A francia lilium csipni kezdi, mintha vadcsalán volna. Az imádat, a fény, a művészetek, az európaiság jelképes városából szökve menekül haza. Haza, haza, „napkeleti képzeletbe, a Tisza rohadó-almás partjáiig s tovább, hol gyémánt éggel az örök Attila patkolja magát”. Hátrál az őserő, kuncoghattak egymás között a szökés szemtanúi. Ha közelébe férhettek volna, talán még bélyeget is ütnek a homlokára: Európa helyett ismét a vidékiesség, a barbárság! Hát igen, az embert így is meg lehet csúfolni! Illenék végre fölírni a sok kicsi jegyzetfüzetbe, hogy Nagy László ösztönös visszafordulása ugyanolyan történelmi pillanat volt, mint Ady nyugatra szökése annak idején. Figyelmeztetés, hogy többé nincs számunkra Párizs nyársain megsüthető gondolat; hogy csontok és agyvelők, akarva-akaratlan, ezen a földrészen is izzásba jöttek, még ha balkáninak mondják a térséget továbbra is. Hogy mi már megmenekülni se a világosság által tudunk, hanem azáltal, ami köt bennünket. És hogy menekülni csakis a magaslatok iránt van utunk. „Ha neked emberi a mértéktartás, az igénytelenség, nekem emberi a magasra csavart láng” — írja.

Kozmikusága tehát nem stíluselem vagy pátoszt verítékező kagyló, hanem erkölcsi érték. Ellenállás és küzdelem, mellyel a szürkeség fölé emelkedhet, ahol érték és értéktelenség gyáván összemosódik. Emlékezzünk csak, hogy az elmúlt negyedszázadban hányszor próbálgatta megmutatni erejét az igazság homályos tükrök előtt. Mozdulatai azonban kivehetetlenek voltak. De mikor Nagy László félretolta a tükröket, és azt mondta: vége a lírai fényűzéseknek s vért akar az ábránd — a kínos tornagyakorlatok is véget értek.

A nagyság: mindenkor újakezdés, miközben makacs folytatás is. Új ritmikaiú Sárkányölő, mondja Bartókról Nagy László, amit mi szóról szóra visszafordíthatunk órá. Új nyelv, új ritmus, új gyöngédségek, dühök, fejforgatások a mindenségben, új képek, képzetek, amiket rá tudott kényszeríteni a világra. És új szemlélete a történelemnek is. Mintha kizárólag csak az érzékeivel közeledne hozzá. Ő az a hályogkovács, akinek mennyezetlámpák helyett elég egy kis tükör és egy idomítható kés is. Nem korszakok időszerű drámája érdekli, hanem a megrugdalt csontok visszhangja, amely századok óta ismétlődik. Ha korokat akár összefoglalni, így ír: Mikor a branyiszkói dobok is legurultak az orfeumokba... Tudásnak, történelemnek neki ennyi is elég. A többi már harag, undorodás vagy ámulat. Hősei sem a történelmi cselekvés hősei; nem Dózsák, Rákóczi, Kossuthok, hanem a szellemi cselekvésé: Csokonai, Ady, Csontváry, Krúdy, Bartók, József Attila, Tamási Áron, Kondor Béla. Vagy az olyan köznapis mítoszoké, mint a Rege a tűzről és a jácintról apa és anya alakja, vagy mint Péter és Julcsa az Országház kapujában. A megtermékenyítők s a teremtők: az idő királyai és királynői.

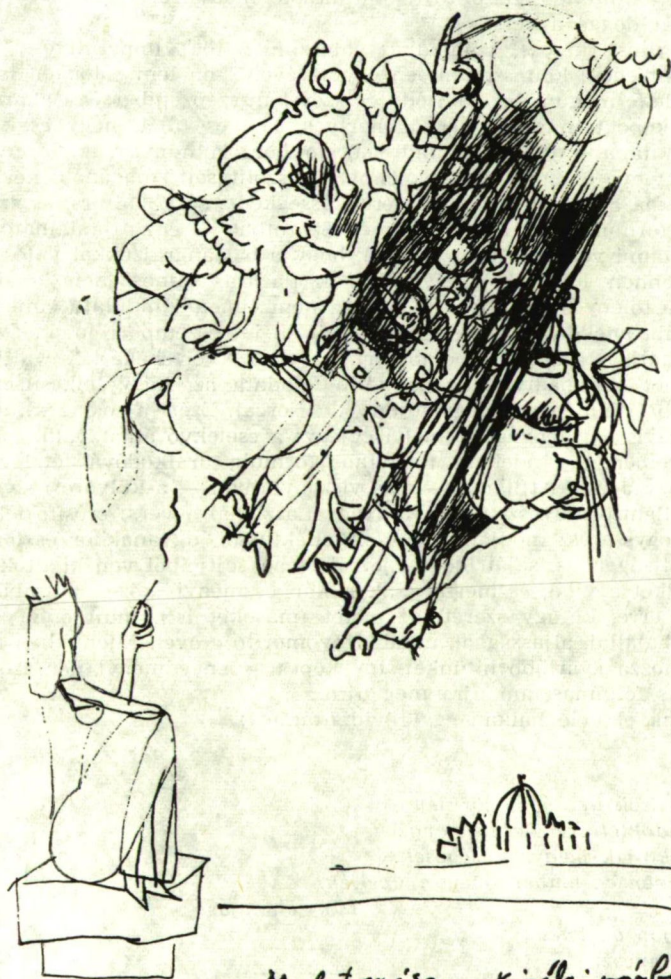
Három évvel ezelőtt New York modern múzeumában végre eredetiben láthattam Picasso Guernicáját. Az arányaival együtt kibontakozó mű úgy söpörte el a róla készült törpe másolatokat, mintha azok csupán elővázlatok lettek volna. Vagy mintha egy ismerős katasztrófa újonnan előkerült hátborzongató dokumentumát lökte volna elém a Város. Magát a Természetellenességet láttam megtestesülni. S ott a kép fekete és fehér veszedelmében állva, gondolkodás nélkül Nagy László gyötrő és tépett, de tépettségében is fölmagasodó verseire gondoltam. Különösképp a Menyegzőre. Ha Picasso Guernicája a második világháborús emberiség mitikus arcképe, akkor a Menyegző a háború utáni emberiségé. Sajnáltam, hogy ezt az igazságot, ott a teremben egyedül csak én tudhat-

tam. Ezt is meg még a többit is, ami Nagy László nevét körülángolja. Mondtam magamban a sorokat csukott szájjal:

nem a kivégző szakasz, ó nem, csak megörökítenek

s hiába ez a menyegző, menyegző a hátunk mögött.

Mondtam, mint aki abban reménykedik, hogy láthatóvá válnak a szavak, és ezen a szóra, hitre és emberi tisztességre kiéhezett földön el kezd növekedni azok száma, akik őt megérdemlik s akiket ő is megérdemel.

M. Látomása a királyi várban